

Κείμενο 1

Ο γραπτός λόγος

Το παρακάτω κείμενο (απόσπασμα) του Χρήστου Μαλεβίτη είναι δημοσιευμένο στον 9^ο τόμο των δοκιμίων του με τίτλο «Δοκίμια Ιδεών», εκδόσεις Αρμός, 2010.

Υπάρχει διαφορά ριζική ανάμεσα στον προφορικό και τον γραπτό λόγο. Γι' αυτό όσοι νομίζουν πως πρέπει να γράφουν, όπως μιλάνε, κάνουν λάθος. Και αυτό το λάθος το διέπραξαν πολλοί από τους παλαιούς δημοτικιστές. Βεβαίως, τα δύο αυτά είδη λόγου αλληλοεπηρεάζονται. Αυτό όμως δεν είναι λόγος να συγχέουμε τις δύο διαφορετικές λειτουργίες του καθενός.

Ο προφορικός λόγος κυρίως είναι τρόπος επικοινωνίας ανάμεσα σε δυο ή περισσότερες συνειδήσεις. Αντίθετα, ο γραπτός λόγος είναι κυρίως καταχώρηση και μνημείωση επεξεργασμένων σκέψεων και εμπειριών. Ο γραπτός λόγος είναι κατεξοχήν λόγιος και κατά τούτο υπερβαίνει τον προφορικό λόγο, κατά τη λογιότητά¹ του. Και όταν λέμε «λογιότητα» δεν εννοούμε κανέναν λογιωτατισμό, αλλά εννοούμε την περίσκεψη του ανθρώπου, όπως τούτη καταλήγει στην έγγραφη διατύπωση. Γι' αυτό και ο γραπτός λόγος συνιστά το κατεξοχήν τεκμήριο του πολιτισμού. Διότι εκεί μέσα καταχωρίζονται ο «λογισμός» και το «όνειρο» του ανθρώπου, και μεταφέρονται από εποχή σε εποχή.

Το βιβλίο είναι ο κατεξοχήν φορέας του γραπτού λόγου. Σε αυτό μέσα διασώζονται τα πνευματικά επιτεύγματα του ανθρώπου από τη λήθη. Αλλά και από την παραποίηση. Έχει υπολογισθεί πως τα ιστορικά περιστατικά που η μνήμη τους μεταφέρεται προφορικών από γενεά σε γενεά ξεχνιούνται μέσα σε τριακόσια χρόνια. Τι θα γνωρίζαμε για την εκστρατεία του Μεγάλου Αλεξάνδρου στην Ασία, αν στηριζόμαστε στους σχετικούς θρύλους των ασιατικών λαών; Και τον όνομά του ακόμη θα μα παραδινόταν ως «Ισκεντέρ».

Τα μεγάλα βιβλία που δίδαξαν την ανθρωπότητα δεν θα μπορούσε ποτέ να τα κατασκευάσει ο προφορικός λόγος. Είναι σαν τα μεγάλα έργα της τεχνικής ή της αρχιτεκτονικής. Συνιστούν «επένδυση» μόχθου και εμπειρίας όχι μόνο των άμεσων κατασκευαστών τους, αλλά και του μόχθου των προηγούμενων, που προϋποθέτουν. Ένα μεγάλο έργο τεχνικό ή πνευματικό ποτέ δεν αναδύεται εκ του μηδενός. Έχει πάντοτε μακρά ιστορία που προηγήθηκε του κατασκευαστή του. Τα έργα που προκύπτουν εκ του μηδενός επιστρέφουν αμέσως στο μηδέν.

Μόνο με τη δημιουργική σύνθεση παρελθόντος και παρόντος κατασκευάζονται τα μεγάλα βιβλία, τα αριστουργήματα του γραπτού λόγου. [...] Αφομοιώνουν δημιουργικά και το έργο των προηγούμενων, ώστε να είναι δυνατή η νέα σύνθεση. Πρόκειται για τη διηνική συνύφανση του παλαιού λόγου με τον νέο. Ο γραπτός λόγος είναι ο αργαλειός του πνεύματος, που στήθηκε από τους πρώτους Σουμέριους γραφείς τώρα κα πέντε χιλιάδες χρόνια. [...]

Κείμενο 2

Στου Χατζηφράγκου

Το μυθιστόρημα «Στου Χατζηφράγκου» του Κοσμά Πολίτη είναι εμπνευσμένο από τη Μικρασιατική Καταστροφή (1922) και δημοσιεύτηκε σε συνέχεις στο περιοδικό Ταχυδρόμος το 1962-3. Εκδόθηκε το 1999 στην Αθήνα από τον εκδοτικό οίκο Βιβλιοπωλείον της Εστίας. Ο τίτλος αναφέρεται σε λαϊκή συνοικία της Σμύρνης όπου διαδραματίζονται τα περισσότερα επεισόδια του μυθιστορήματος.

[...] Πάνω από το σοκάκι που καθότανε ο μπαρμπα-Λάμπρος, αρχινοούσανε οι φτωχογειτονιές. Εδώ, όπως και στο Αλάνι, κατοικούσε η εργατιά, μεροκαματιάρηδες, γυρατζήδες², ψαράδες και μανάβηδες, δουλειές του ποδαριού. Τα κορίτσια δουλεύανε ράφτρες, κεντήστρες, ή στη Ρεζή αρμαθιάζανε καπνά. Ωστόσο, είχε κι εδώ την αριστοκρατία του ο μαχαλάς³. Η αριστοκρατία δεν ξεχώριζε ούτε από τα πλούτη -αλλοίμονο-ούτε από την καταγωγή-πάλι αλλοίμονο. Η κυρία Χρύσα, η γεροντοκόρη, με το δίκιο της: είχε σπιτικό σκολειό⁴, και μ' ένα οχταράκι⁵ το μήνα μάθαινε την αλφαβήτα σε καμιά δωδεκαριά μυζιάρικα κουτσούβελα. Έβγαζε το κρέας και το ζαρζαβατικό της.

Με την κώνα⁶ Ερωφίλη, ήταν άλλο το ζήτημα. Παραδουλεύτρα σε πλουσιόσπιτα, μια από τις κυράδες της είχε βαφτίσει το γιο της, τον Κίμωνα. Το έντυνε με τα καλά του Πάσχα και Πρωτοχρονιά, και τον πήγαινε στις νουνάς του, της «Πριγκηπέσσας», δηλαδή της χήρας κάποιου Εφτανησιώτη «Δε Τάδε», που είχε εγκατασταθεί γιατρός σ' αυτή την πολιτεία. Κι όλη την ώρα, η κώνα Ερωφίλη: «Ημουν στις πριγκηπέσσας», «η κουμπάρα μου η πριγκηπέσσα».

Η κώνα Σοφία η Αιβαλιώτισσα, η γυναίκα του Αμανατζή, έλεγε συνέχεια τη φράση:

-Ξέρετε τι οικογένειες έχομε στο Αϊβαλή; Δεν τις βάζει ο νους σας! Και συγγενισές μας!

Εξόν από το Σταυράκι, είχε και μια κόρη, την Ανθήπη, μεγαλοκοπέλα, κοντά τριαντάρα (μεσολαβήσανε δυο αποβολές ανάμεσα στις δυο γέννες), ξερακιανή, που κάθε τόσο ανάβανε τα αίματά της.

-Θέλω να με παντρέψεις! Τ' ακούς; Θέλω να με παντρέψεις!

-Τι να σου κάνω, αφού ο μπαμπάς σου μου 'φαγε την προίκα μου; Θα 'σουνά νύφη περιζήτητη!

-Ποια προίκα; Έμπαινε στη μέση ο Αμανατζής. Τα δυο λαγήνια λάδι;

-Δυο λαγήνια λάδι το χρόνο, θα 'χα μαζέψει ίσαμε τώρα εκατό λίρες! [...]

¹ η ιδιότητα του λόγιου, του πνευματικά καλλιεργημένου.

² Γυρατζήδες: περιφερόμενοι μικροπωλητές.

³ Μαχαλάς: γειτονιά.

⁴ Σκολειό: σχολείο.

⁵ Οχταράκι: οκτώ, ενν. χρηματικό ποσό ως αμοιβή.

⁶ Κώνα: κυρία.

ΘΕΜΑΤΑ

ΘΕΜΑ 1

1^ο υποερώτημα (μονάδες 10)

Ποια είναι η προσφορά του γραπτού λόγου, σύμφωνα με το Κείμενο 1, στην ανθρωπότητα; (50-60 λέξεις)

Μονάδες 10

2^ο υποερώτημα (μονάδες 10)

Στη 2η παράγραφο του Κειμένου 1 ο συγγραφέας καταλήγει σε ένα συμπέρασμα. Ποιο είναι αυτό (4 μονάδες) και από ποιες λογικές σκέψεις απορρέει (6 μονάδες);

Μονάδες 10

3^ο υποερώτημα (μονάδες 15)

Ο συντάκτης του Κειμένου 1 χρησιμοποιεί ευθεία ερώτηση στην 3^η παράγραφο: Τι θα γνωρίζαμε για την εκστρατεία του Μεγάλου Αλεξάνδρου στην Ασία, αν στηριζόμαστε στους σχετικούς θρύλους των ασιατικών λαών. Αφού εξηγήσεις γιατί κάνει αυτή τη γλωσσική επιλογή, (μονάδες 10) μπορείς να επαναδιατυπώσεις αυτή την φράση σε καταφατική μορφή, αποδίδοντας το νόημα που θέλει να της δώσει ο συγγραφέας (μονάδες 5);

Μονάδες 15

ΘΕΜΑ 2 (μονάδες 30)

Στο κείμενο 1 γίνεται λόγος για τις διαφορές προφορικού και γραπτού λόγου. Αφού επισημάνετε τα διαφορετικά χαρακτηριστικά του καθενός, να αναφερθείτε στη σημασία του λόγου γενικότερα. Το κείμενό σας να έχει τη μορφή άρθρου που θα δημοσιευθεί στη σχολική εφημερίδα.

Μονάδες 30

ΘΕΜΑ 3 (μονάδες 20)

Στο πλαίσιο της αφήγησης σε ορισμένα σημεία επιλέγεται η παράθεση των λόγων των προσώπων σε ευθύ λόγο. Γιατί επιλέγεται αυτός ο αφηγηματικός τρόπος στο απόσπασμα; Να δώσετε ένα παράδειγμα.

Μονάδες 20

ΘΕΜΑ 4 (μονάδες 15)

Τρία γυναικεία πρόσωπα του Κειμένου 2, η κυρία Χρύσα, η κόνα Ερωφίλη, η κόνα Σοφία, δίνουν τον δικό τους αγώνα για επιβίωση και καταξίωση στο κοινωνικό τους περιβάλλον. Μπορείς να σχολιάσεις τον αγώνα της κάθε γυναίκας σε σχέση με τον κοινωνικό χώρο όπου ζει; Να αναπτύξεις σε 100-150 περίπου λέξεις την απάντησή σου.

Μονάδες 15

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ (ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ)**Α΄ ΤΑΞΗ ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΚΑΙ ΕΣΠΕΡΙΝΟΥ ΓΕΛ****ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ**

(Επισημαίνεται ότι οι απαντήσεις που προτείνονται για τα θέματα είναι ενδεικτικές. Κάθε άλλη απάντηση, κατάλληλα τεκμηριωμένη, θεωρείται αποδεκτή)

ΘΕΜΑ 1 (μονάδες 35)**1ο υποερώτημα (μονάδες 10)**

- ☐ Διασώζονται σκέψεις και εμπειρίες
- ☐ καταχωρίζονται ο «λογισμός» και το «όνειρο» του ανθρώπου, ο πολιτισμός
- ☐ διασώζονται τα πνευματικά επιτεύγματα του ανθρώπου από τη λήθη και από την παραποίηση

2ο υποερώτημα (μονάδες 10)

Συμπέρασμα: Γι' αυτό και ο γραπτός λόγος συνιστά το κατεξοχήν τεκμήριο του πολιτισμού.

Λογικές σκέψεις: γραπτός λόγος-περίσκεψη του ανθρώπου-έγγραφο διατύπωση- πολιτισμός

3ο υποερώτημα (μονάδες 15)

Ευθεία ερώτηση: κινητοποιεί τον δέκτη και τον προβληματίζει.

Δεν θα γνωρίζαμε τίποτε για την εκστρατεία του Μεγάλου Αλεξάνδρου στην Ασία, αν στηριζόμαστε στους σχετικούς θρύλους των ασιατικών λαών, που εμπεριέχουν υπερβολές, ψεύδη ή αποκρύπτουν τα γεγονότα.

ΘΕΜΑ 2 (μονάδες 30)

ΤΙΤΛΟΣ	Ο λόγος: Γέφυρα πολιτισμού και ανθρώπινης επικοινωνίας	
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	Ο λόγος, προφορικός ή γραπτός, αποτελεί ένα από τα θεμελιώδη εργαλεία που διαφοροποιούν τον άνθρωπο από τα υπόλοιπα έμβια όντα. Στο κείμενο του Χρήστου Μαλεβίτση, αναδεικνύεται η ριζική διαφορά ανάμεσα σε αυτές τις δύο μορφές έκφρασης, επισημαίνοντας την ιδιαίτερη σημασία τους στην ανθρώπινη πρόοδο και τον πολιτισμό. Ας εξετάσουμε πιο αναλυτικά τις δύο αυτές διαφορετικές μορφές και τη σημασία του λόγου γενικότερα.	
ΚΥΡΙΟ ΘΕΜΑ	ΠΡΟΦΟΡΙΚΟΣ	Ο προφορικός λόγος είναι το πρωταρχικό μέσο επικοινωνίας. Χαρακτηρίζεται από την αμεσότητα και τη ζωντάνια του. Ενεργοποιεί τις αισθήσεις, εμπλουτίζεται με τον τόνο της φωνής, τις χειρονομίες και την έκφραση του προσώπου, καθιστώντας τον δυναμικό και ευέλικτο. Είναι, ωστόσο, εφήμερος και επιρρεπής στη λήθη. Αποθηκεύεται μόνο στη μνήμη των ανθρώπων, η οποία είναι περιορισμένη και επιρρεπής σε παρανοήσεις ή αλλοιώσεις.
	ΓΡΑΠΤΟΣ	Αντίθετα, ο γραπτός λόγος λειτουργεί ως η "μνήμη" του πολιτισμού. Είναι το αποτέλεσμα επεξεργασίας και περίσκεψης, δίνοντας στον δημιουργό του την ευκαιρία να αποτυπώσει με ακρίβεια τις σκέψεις και τις ιδέες του. Το βιβλίο, ως φορέας του γραπτού λόγου, διασώζει το πνευματικό απόθεμα της ανθρωπότητας, μεταφέροντάς το από γενιά σε γενιά, αναλλοίωτο στον χρόνο. Όπως υποστηρίζει και ο Μαλεβίτσης, τα μεγάλα έργα του πνεύματος, όπως η λογοτεχνία, η φιλοσοφία και η επιστήμη, βασίζονται στην αδιάλειπτη καταγραφή και δημιουργική σύνθεση παρελθόντος και παρόντος.
	ΣΗΜΑΣΙΑ ΛΟΓΟΥ	Ο λόγος, σε οποιαδήποτε μορφή του, είναι πολύτιμος. Είναι το μέσο με το οποίο ο άνθρωπος επικοινωνεί, συνεργάζεται, εκφράζει συναισθήματα και δημιουργεί πολιτισμό. Χωρίς τον λόγο, δεν θα μπορούσε να υπάρξει συλλογική μνήμη, γνώση ή πρόοδος. Ειδικότερα, ο προφορικός λόγος συνδέει τους ανθρώπους καθημερινά, ενώ ο γραπτός επιτρέπει τη μεταφορά πληροφοριών σε απόσταση και χρόνο. Γι' αυτό ο γραπτός λόγος είναι το μέσο με το οποίο οι ιδέες, οι ιστορίες και τα επιστημονικά επιτεύγματα διατηρούνται και διαδίδονται. Έτσι, με τη γραφή και την καταγραφή, η κοινωνία προχωρά, δομεί κανόνες, αναπτύσσει επιστήμες και τέχνες και δημιουργεί τα θεμέλια για το μέλλον.
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	Ο λόγος, είτε προφορικός είτε γραπτός, αποτελεί πυλώνα του ανθρώπινου πολιτισμού. Ο προφορικός λόγος είναι η ζωντανή καρδιά της καθημερινότητας, ενώ ο γραπτός λειτουργεί ως ο θεματοφύλακας της συλλογικής μας γνώσης και εμπειρίας. Η καλλιέργεια και των δύο μορφών είναι απαραίτητη, ώστε να διασφαλίσουμε την εξέλιξη και τη διατήρηση του ανθρώπινου πνεύματος. Η συνύφανση αυτών των δύο μορφών δημιουργεί την ισορροπία που οδηγεί τη σκέψη και τον πολιτισμό σε υψηλότερα επίπεδα.	

ΘΕΜΑ 3 (μονάδες 20)

Στο απόσπασμα εναλλάσσεται η αφήγηση με τον διάλογο, την παράθεση, δηλαδή των λόγων των ηρώων σε ευθύ λόγο. Με αυτόν τον τρόπο το ύφος αποκτά ποικιλία, ζωντάνια, αμεσότητα, ενώ, παράλληλα, κεντρίζεται το ενδιαφέρον και η προσοχή του αναγνώστη. Επίσης, μέσω αυτού του τρόπου αναδεικνύονται καλύτερα οι προσωπικότητες των ηρώων της ιστορίας, αφού διαφαίνεται το ύφος της ομιλίας της κάθε μίας. Για παράδειγμα, «-Ξέρετε τι οικογένειες έχουμε στο Αϊβαλί; Δεν τις βάζει ο νους σας! Και συγγένισές μας!» με την emphatic διατύπωση της κώνας Σοφίας φανερώνεται η προσπάθειά της να αναδείξει το κύρος της οικογένειάς της που έλκει την καταγωγή της από το Αϊβαλί.

ΘΕΜΑ 4 (μονάδες 15)

Ηκυρία Χρύσα: γεροντοκόρη— δεν είχε καταξιώθει κοινωνικά με το να παντρευτεί. είχε σπιτικό σκολειό1, και μ' ένα οχταράκι το μήνα μάθαινε την αλφαβήτα σε καμιά δωδεκαριά μυζιάρικα κουτσούβελα-προσπαθούσε να εξασφαλίζει την οικονομική της αυτονομία με το να παραδίδει μαθήματα στα παιδιά: Μάλλον είναι μορφωμένη και αυτό της προσδίδει την κοινωνική αναγνώριση που έχει ανάγκη.

1 Σκολειό: σχολείο.

Η κώνα Ερωμφίλη: Παραδουλεύτρα σε πλουσιόσπιτα, μια από τις κυράδες της είχε βαφτίσει το γιο της, τον Κίμωνα- φτωχή και έξυπνη-δουλεύει σε ταπεινές δουλειές: αντλεί καταξίωση από την νονά του γιου της που ανήκει σε υψηλή κοινωνική τάξη.

Η κώνα Σοφία: -Ξέρετε τι οικογένειες έχουμε στο Αϊβαλί; Δεν τις βάζει ο νους σας! Και συγγενισές μας!-ο μπαμπάς σου μου 'φαγε την προίκα μου- η κοινωνική καταξίωση αντλείται από την σημαντική καταγωγή και την προίκα, στοιχεία που ήταν σπουδαία για μια γυναίκα εκείνης της εποχής: Το πρόβλημα είναι η αποκατάσταση της κόρης της, δηλαδή ο γάμος-η απουσία προίκας είναι πρόβλημα.

Ενδεικτική απάντηση:

Στο κείμενο, οι τρεις γυναίκες εκπροσωπούν διαφορετικούς τρόπους αγώνα για επιβίωση και κοινωνική καταξίωση στο περιβάλλον τους. Από τη μια η κυρία Χρύσα «γεροντοκόρη— δεν είχε καταξιώθει κοινωνικά με το να παντρευτεί. είχε σπιτικό σκολειό1, και μ' ένα οχταράκι το μήνα μάθαινε την αλφαβήτα σε καμιά δωδεκαριά μυζιάρικα κουτσούβελα-προσπαθούσε να εξασφαλίζει την οικονομική της αυτονομία με το να παραδίδει μαθήματα στα παιδιά», με τη μόρφωσή της, καταφέρνει να δημιουργήσει ένα σπιτικό σχολείο. Μέσα από τη διδασκαλία, εξασφαλίζει τα προς το ζην και αποκτά κύρος στην τοπική κοινωνία, παρά τις οικονομικές δυσκολίες. Ο αγώνας της είναι πνευματικός και πρακτικός, αναδεικνύοντας τη δύναμη της γνώσης. Από την άλλη η κώνα Ερωμφίλη (Παραδουλεύτρα σε πλουσιόσπιτα, μια από τις κυράδες της είχε βαφτίσει το γιο της, τον Κίμωνα- φτωχή και έξυπνη-δουλεύει σε ταπεινές δουλειές) χρησιμοποιεί την κοινωνική δικτύωση και τις σχέσεις της με την «πριγκηπέσσα» για να ενισχύσει τη θέση της. Η σύνδεση με άτομα υψηλότερης κοινωνικής θέσης της προσφέρει έναν τρόπο να διατηρεί την αξιοπρέπειά της, έστω και μέσω της ιδιότητας της παραδουλεύτρας. Τέλος, η κώνα Σοφία «-Ξέρετε τι οικογένειες έχουμε στο Αϊβαλί; Δεν τις βάζει ο νους σας! Και συγγενισές μας!-ο μπαμπάς σου μου 'φαγε την προίκα μου» βασίζεται στην καταγωγή της από το Αϊβαλί, προβάλλοντας την οικογενειακή της παράδοση ως στοιχείο κύρους. Παρά τις δυσκολίες, προσπαθεί να βρει ένα καλύτερο μέλλον για την κόρη της, αν και το παρελθόν της οικογένειας φαίνεται να στέκεται εμπόδιο. Και οι τρεις γυναίκες προσαρμόζονται στις προκλήσεις του κοινωνικού χώρου τους, αποδεικνύοντας τη δύναμη και την ευρηματικότητά τους.

«Το/τα θέμα/τα προέρχεται και αντλήθηκε/αν από την πλατφόρμα της Τράπεζας Θεμάτων Διαβαθμισμένης Δυσκολίας που αναπτύχθηκε (MIS5070818-Τράπεζα θεμάτων Διαβαθμισμένης Δυσκολίας για τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, Γενικό Λύκειο-ΕΠΑΛ) και είναι διαδικτυακά στο δικτυακό τόπο του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής (Ι.Ε.Π.) στη διεύθυνση (<http://iep.edu.gr/el/trapeza-thematon-arxiki-selida>)»